

10. Фельдштейн Д.И. Психологические основы общественно-полезной деятельности подростков /Д.И. Фельдштейн. – М., 1982. – 249 с.

11. Чугунова О.Д. Детское общественное объединение как способ педагогического влияния на социальную активность подростков: Дис. ... канд.пед.наук / О.Д. Чугунова. – Кострома, 2000. – 182 с.

12. Якуб Е.А. Социальная активность специалиста: истоки и механизмы формирования (социологический анализ) /Е.А. Якуб. – Киев, 1983.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Матвієнко Юрій Сергійович – старший викладач кафедри математичного аналізу та інформатики Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, заступник декана фізико-математичного факультету з виховної роботи.

Коло наукових інтересів: становлення і розвиток студентського самоврядування в Україні, виховання соціально активної особистості в системі студентського самоврядування.

УДК 37(097) (477)

ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ І.В. ЛУЧИЦЬКОГО В НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ У КІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Ольга МАТРОС (Умань)

Постановка проблеми. Серед основних пріоритетів державної національної програми «Освіта» /Україна ХХІ століття/» названо принцип органічного зв'язку з національною історією, культурою, народними традиціями. Адже без формування історичної свідомості неможливо виховати гідного громадянина суспільства, який би із знанням суттєвих віх історії свого народу був здатний здійснювати своє самоутвердження. Національна доктрина розвитку освіти на найближчі роки й перспективу ставить як основну мету створити систему безперервного навчання і виховання для досягнення високих освітніх рівнів, духовно вдосконалювати кожну особистість, формувати інтелектуальний і культурний потенціал як найвищу цінність нації.

Виконати поставлені завдання неможливо без знання того, як розвивалася теорія та практика вітчизняної освіти і школи в минулому, а саме в кінці ХІХ – на початку ХХ століття. Цей час в історії називають періодом «національного відродження». Як зазначає академік О.В. Сухомлинська, «національне відродження» в педагогіці тривав з початку ХІХ ст. й до першого десятиліття ХХ ст. як культурницька й народницька течія. Її носіями й ідеологами були представники «Громад»,

просвітницьких організацій, які ставили за мету формування національної ідеї та національної ментальності, виділення, розвиток і збереження української культури як окремого, специфічного утворення» [3, с. 10].

Тому цей період дослідники називають важливим у розвитку педагогічної думки в Україні. У зв'язку з цим заслуговує на увагу постать й І.В. Лучицького, який був «громадівцем» та видатним педагогічним діячем.

Аналіз досліджень та публікацій. Аналіз літератури свідчить, що творчий шлях вченого почали вивчати ще його сучасники, зокрема Є.В. Тарле та В.К. Піскорський у своїх працях характеризують постать І.В. Лучицького як викладача Київського університету св. Володимира. Д.І. Багалій у своїй «Автобіографії» теж згадує про І.В. Лучицького як про одного з найкращих професорів цього ж університету. Але після смерті вченого його ім'я на деякий час забувається у зв'язку з політичними перипетіями. У радянський період лише в окремих працях є згадки про вченого. У наш час деякі відомості про педагогічну та викладацьку діяльність Івана Васильовича Лучицького розкрито в наукових дослідженнях та працях таких вчених, як: Ю.Ф. Іванова, Л.В. Таран, Н.А. Логунової та Н.С. Побірченко. Але, як засвідчує історіографічний аналіз літератури, донині немає цілісного дослідження педагогічної складової творчої спадщини педагога, недостатньо вивчено та представлено його внесок у розвиток педагогічної думки України.

Мета статті – висвітлити педагогічну діяльність І.В. Лучицького у навчальних закладах кінця ХІХ – на початку ХХ століття для подальшого відтворення процесу розвитку освіти в Україні.

Виклад основного матеріалу. Педагогічну діяльність учений розпочав учителем російської мови і церковнослов'янської словесності в Києво-Подільській прогімназії у 1869 році. Уже через рік працював вчителем історії та географії. Його діяльність в прогімназії була досить бурхливою. 23 вересня 1870 року він отримує листа від інспектора Києво-Подільської прогімназії з проханням повідомити про своє бажання продовжувати викладати в прогімназії. Водночас у листі зазначалося про звільнення за його проханням. Інспектор зазначає: «... чому Ви не буваєте у прогімназії на уроках, прошу Вас донести ... ви продовжуєте службу у керуючій мною прогімназії, ...потрібно зайнятися пошуком іншого викладача на Ваше місце, так як багато пропущених уроків з російської мови і тому учні зазнають великої шкоди». А вже 9 листопада 1871 року І.В. Лучицький отримує від інспектора іншого листа з таким змістом: «звільнити Вас від служби вчителя історії і географії у керуючій мною прогімназії, згідно з вашим проханням ... про службу Вашу слід

показати лише один Гербовий лист рублевого достоїнства, а також книги» [6; с. 1-2].

Ще зі студентських років серце І.В. Лучицького лежало до науки, він прагнув реалізувати себе як дослідник. Загалом він займався дослідженням історії Візантії, Франції, релігійних війн, працював в архівах, бібліотеках, а робота вчителя йому здавалась досить нудною.

Враховуючи його дослідницький нахил до наукової роботи, у 1870 році І.В. Лучицького затвердили приват-доцентом із загальної історії в Київському університеті св. Володимира. Саме у цьому році вчений прочитав дві пробні лекції, які поклали початок його викладацькій діяльності, а згодом йому було дозволено читати лекції з новітньої історії [7; с. 1].

Уже восени 1871 р. І.В. Лучицький захистив у Казанському університеті магістерську дисертацію «Феодальна аристократія і кальвіністи на Півдні Франції». Тієї ж осені 1871 року на кафедрі загальної історії Київського університету св. Володимира відкрилась вакансія викладача. Через відставку Більбасова та виїзд М.П. Драгоманова за кордон кафедра залишилася без викладача і факультет вважав своїм обов'язком запропонувати І.В. Лучицькому доцентуру по цій кафедрі [2, с. 55-56].

Захистивши магістерську дисертацію, І.В. Лучицький отримав схвальні відгуки про неї, тому на той час більш вдалої кандидатури ніж І.В. Лучицький, керівництво знайти не могло. І.В. Лучицький вирізнявся з-поміж всіх інших дослідників найбільшою наполегливістю, вмінням аналізувати архівні джерела і донести їх до аудиторії слухачів.

Одержавши повідомлення від ректора Київського університету від 13 вересня 1874 р. про обрання його доцентом кафедри загальної історії, І.В. Лучицький повернувся до Києва із відрядження до Франції, де він перебував два роки, читаючи лекції та завершуючи роботу над докторською дисертацією. У березні 1877 році вчений захистив її в Петербурзькому університеті, отримавши ступінь доктора наук, і майже одразу був обраний екстраординарним професором. На цій посаді він перебував із 1877 по 1907 р. та був членом Ради Київського університету [2, с. 57].

Відомий історик Є.В. Тарле зазначав: «І.В. Лучицький належить до числа тих професорів, які, звертаючись до аудиторії, мають на увазі, насамперед, майбутніх фахівців-істориків. У процесі читання лекцій він застосовував науковий підхід. Він уникав читання загальних курсів, хоча і визнавав їх далеко не безкорисливими, але коли він оголошував загальний курс, то все одно звертався до широкого, сповненого науковою аргументацією аналізу історії визначеного кола соціально-політичних, економічних, культурних відносин у певній країні і в певну

епоху. При цьому він зупинявся на такій країні, історія якої виявляє з особливою яскравістю характерні риси спільної історичної еволюції, які переживали європейські держави в конкретний період. Досить вільно він себе відчував (і це були самі кращі риси його викладання), читаючи строго спеціальний, часто необов'язковий курс. Для таких курсів він обирав звичайну тему, мало або однобічно висвітлену в історичній літературі, і на лекціях сумлінно викладав додатковий матеріал із посиланням на літературу, з метою перегляду встановлених поглядів ознайомлював із результатами власного дослідження проблеми. Наприклад, в студентські роки Є.В. Тарле – І.В. Лучицьким було прочитано ряд цікавих курсів із аграрної історії Франції у XVIII ст., з історії продажу національного майна, з історії загострення феодалської реакції перед революцією. Педагог читав лекції для окремої групи студентів, які вже цікавилися соціально-економічною історією XVIII ст., він вказував, чому не можна здійснити твердження про селянське землеволодіння, поширені в літературі, чому – і в якому напрямі – необхідно прийняти їх ретельний перегляд, які дані для цього перегляду він знайшов в архівах. Полюбував також дослідник для приватних курсів обирати історію країн, які були в програмі викладання на факультетах Київського університету св. Володимира і якими російська кафедра загальної історії займалася дуже мало. Іван Васильович читав історію Данії, історію Швеції, а також часто і з особливим захопленням історію Іспанії. «Для історика не повинно бути цікавих та нецікавих народів, – говорив І.В. Лучицький студентам з кафедри, – може бути нецікавий сам історик, а історія завжди цікава» [4, с. 5 - 6].

Семінари, які вів в університеті І.В. Лучицький, завжди чітко відповідали загальній темі і завданням. Під час проведення семінарів, присвячених аграрній історії Франції, він із задоволенням ознайомлював учасників семінарів із копіями тих рукописних документів, над якими сам працював. Всі учні вченого, а саме: М.В. Молчановський, В.П. Клячін, Д.М. Петрушевський, В.К. Піскорський, Є.В. Тарле, говорили: «всі ми користувалися дуже часто дуже цінними критичними і методичними вказівками професора, але жоден з нас не міг скаржитися на спробу тиску вплинути на нашу самостійність, зробити наші висновки. Таким він був у Київському університеті». На університетській кафедрі І.В. Лучицький був насамперед тим, ким був у своєму кабінеті: вченим - дослідником [4, с. 7-9].

У своїй автобіографії історик Д.І. Багалій, так описував постать І.В. Лучицького: «вступивши на історико-філологічний факультет Київського університету на його історичний відділ, де викладали такі професори: всесвітню історію Ф.Я. Фортинський та І.В. Лучицький... . Видатними професорами були чотири викладачі історії – В.Б.

Антонович, В.С. Іконніков, І.В. Лучицький і Ф.Я. Фортинський, особливо три перші. Зовсім іншою людиною був доктор історії й професор нової всесвітньої історії, українець Іван Васильович Лучицький, дуже популярний у студентських колах, талановитий викладач (говорив надзвичайно швидко і спочатку тихо, без жодних шпаргалок, заплющивши очі, але трошки згодом захоплював аудиторію своїм запалом); він був вчений європейського типу, що мав постійні зв'язки з Західною Європою й працював у тамтешніх архівах над актуальнішими тоді історичними питаннями й видавав французькі рукописи сам і вкупі з французькими вченим» [1, с. 274, 278].

У своїй педагогічній діяльності, І.В. Лучицький використовував диференційний підхід до студентів з метою поглибленого вивчення матеріалу з певної теми та пошукові методи для написання самостійних рефератів.

Так як, І.В. Лучицький був членом Товариства Нестора Літописця, він читав публічні лекції з «Економічної історії Європи XVII і XVIII ст.» Також і читав публічні лекції по новій історії та з історії соціологічних теорій. Ці лекції містили досить цікаві теми, а саме: «Перехідний період від середніх віків до нового часу», «Його характер і зв'язок із середньовічним періодом», «Стани суспільства: дворянство, духовенство, міський стан і місто, селянство в XIV – XV ст.», «Економічні умови розвитку європейського життя в XIV – XV ст.», «Виникнення історії», «Перші спроби пояснення появи історичного життя», «Виникнення і розвиток теорії прогресу» та ін., які користувалися серед студентства великою популярністю» [8; с. 3 - 4].

Професора І.В. Лучицького засипали листами із запрошеннями прочитати публічні лекції у різних містах. Так, він отримав листа від правління «Товариства взаємодопомоги вчителів та учнів в Початкових Народних Училищах Лубенського повіту», в якому його прохали повідомити, коли він зможе прочитати лекції. Всі витрати на дорогу правління брало на себе. З кінця 90-х рр. XIX ст. і на початку 1900-х рр. І.В. Лучицький брав активну участь в організації публічних лекцій у Києві та інших містах. Прибутки з платних лекцій йшли на користь бібліотек та благодійних товариств, які потребували матеріальної допомоги [7; с. 1].

Крім того, І.В. Лучицький у 1898 році з дозволу керівництва університету св. Володимира прочитав публічну лекцію на користь малозабезпечених студентів на тему «Джордано Бруно».

Предметом особливого піклування педагога були Вищі жіночі курси в Києві, де він викладав з 1879 р. Але у 1899 році уряд закрив курси.

Незважаючи на такий факт, знаходимо інформацію у газеті «Свобода і право» про Вищі жіночі курси в м. Києві такого змісту:

«вчора (10 лютого, 1906 року) в приміщенні університету відбулося зібрання групи професорів з метою обговорити необмежену кількість раз за останні десять років, немов «фенике из пепла», виникаюче питання про Вищі жіночі курси в м. Києві, знову порушуючи в 40 раз перед міністерством народної освіти клопотання про їх відновлення. В 1903 році міністерство народної освіти схвалило статут, який був представлений групою київських професорів і висловились за відкриття, але по незалежним обставинам – справа не була впроваджена в життя. Нині з «поверненням свободи» з листопада місяця, в м. Києві виникли приватні жіночі курси засновані декількома професорами історико-філологічного факультету Київського університету св. Володимира [12].

Можна припустити, що одним із професорів історико-філологічного факультету Київського університету св. Володимира, який активно боровся за відкриття у м. Києві вищих жіночих курсів був І.В. Лучицький.

Ще у 1894 році прихильниці Вищої жіночої освіти м. Києва надіслали І.В. Лучицькому привітання у зв'язку з його 30-річним ювілеєм наукової і громадської діяльності, такого змісту: «Сьогодні, в день Вашого тридцятилітнього ювілею, Ви почуєте багато привітань, як вчений і професор; дозвольте ж нам подякувати Вам, як людині, за щире, відзивчиве відношення до жіночої освіти. Неочікуване закриття Київських жіночих курсів припинило Вашу діяльність в цьому напрямі, але не послабило Вашу енергію. Ряд публічних лекцій, організованих при живій участі з Вашого боку, знову відкривають жінкам доступ до науки. Ми зібрались тут, Іван Васильович, щоб сказати Вам щире, сердечне дякую від всіх, в кого живе свідомість від потреби нашого товариства, і побажати Вам нових сил і духовної бадьорості, необхідних для наполегливої і переможної боротьби за вищу жіночу освіту» [10; с.1-3].

Незважаючи на те, що Вищі жіночі курси були урядом закриті, І.В. Лучицький продовжував потайки читати лекції жіночій аудиторії, про що вказано у привітальній листівки від його слухачок.

У 1902 році вченому вдалося домогтися дозволу знову відкрити колись існуючі у Києві Вищі жіночі курси. Вже у 1906 році 13 жовтня відбулася вступна лекція на Вищих жіночих курсах професора, який повернувся із з'їзду конституційно-демократичної партії. Читав лекції І.В. Лучицький на історичному відділенні історико-філологічного факультету «Економічний устрій Франції в XVIII столітті». Аудиторія була переповнена слухачками всіх відділень двох факультетів. Лекція викликала великий інтерес з боку слухачів і шалені аплодисменти [13].

Після невдалого членства у думі, вчений в 1908 році переїздить до Петербурга і у вільний від думи час читав лекції на вищих жіночих

курсах [5, с. 59]. Також у 1914 році І.В. Лучицький читав на історичному відділенні Курсів П.Ф. Лесгафта, про це свідчить привітання від слухачів у зв'язку з 50-літнім ювілеєм педагога. У привітанні від 26 березня 1914 року зазначалося: «П'ятдесятиліття Вашої наукової діяльності випадково співпало з першим роком Вашого викладання на наших курсах, і ми раді цьому випадку, який дозволив нам прийняти участь в сьогоднішньому святкуванні» [11; с. 1 - 2].

Багато дослідників по-різному характеризують педагогічну діяльність вченого. Одні з позитивної сторони, а інші – більш критично. У газеті «Школа и жизнь», яка була редакційним видавництвом «Русского столичного вестника», 8 листопада 1913 року виходить стаття сучасника Івана Васильовича – М. Василенка під назвою «Два юбіляра». Ця стаття була присвячена 40-річчю педагогічної діяльності М. Карєєва та 50-річчю науково-педагогічної діяльності І.В. Лучицького. Автор Івана Васильовича характеризує так: «Нервовий, захоплюючий з безпокійним розумом і характером – він складає повну протилежність М.І. Карєєву. І.В. Лучицький – дослідник, аналітик з перевагами. У цьому відношенні його праці і мають велику цінність. Як професор І.В. Лучицький не залишив після своєї діяльності в університеті систематичних курсів. Він не любив читати лекції, і наскільки мені відомо, ніколи не встигав прочитати повного систематичного курсу з Нової історії, а обмежувався окремими періодами. У своїй науковій роботі І.В. Лучицький, головним чином, зупинявся на історії романських країн, а особливо на історії Франції, і туди ж спрямовував увагу і науковий інтерес своїх учнів. Вивчення історії Франції було науковою спеціальністю вченого. Його магістерська і докторська дисертації стосуються епохи кальвінізму у Франції» [9].

Висновки. Здійснене нами дослідження, однак, не вичерпує всієї проблематики педагогічної спадщини І.В. Лучицького. Подальшого вивчення потребує діяльність вченого у Києво-Подільській прогімназії. Перспективним напрямом наукового розгляду є його культурно-освітня діяльність, внесок у вивчення української та французької історії. Предметом окремої наукової праці може бути порівняльний аналіз педагогічних ідей І.В. Лучицького та інших вітчизняних і зарубіжних педагогів відповідної історичної доби, трансформація і втілення означених ідей в українській педагогічній думці.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. З іменем Святого Володимира: [у 2 кн.] / [упоряд. В.А. Короткий, В.І. Ульяновський]. – К.: Заповіт, 1994. – Кн. 1. – 1994. – 391 с.
2. Логунова Н.А. Наукова та громадсько-політична діяльність І.В. Лучицького: дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: 07.00.06 / Логунова Наталія Анатоліївна. – Київ, 2006. – 205 с.

3. Сухомлинська О. В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем / О. В. Сухомлинська. – К.: АПН., 2003. – 68 с.
4. Тарле Е. В. И. В. Лучицкий как университетский преподаватель / Е. В. Тарле // Научный исторический журнал. – 1914. – № 4. – с. 5 – 9.
5. Тарле Е.В. И.В. Лучицкий. К пятидесятилетию его научно-литературной деятельности 1863-1913 / Е.В. Тарле // Голос минувшего. – 1914. – № 1. – С. 42–61.
6. ІР НБУВ, ф. 66, спр. 337-338, 2 арк.
7. ІР НБУВ, ф. 66, спр. 375, 1 арк.
8. ІР НБУВ, ф. 66, спр. 560, 6 арк.
9. ІР НБУВ, ф. 66, спр. 561, 1 папка.
10. ІР НБУВ, ф. 66, спр. 519, 3 арк.
11. ІР НБУВ, ф. 66, спр. 518, 2 арк.
12. Свобода і право. – 1906. – № 40.
13. Киевская речь. – 1906. – № 42.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Матрос Ольга Олександрівна - аспірант Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Коло наукових інтересів : діяльність І.В. Лучицького в навчальних закладах освіти у кінці ХІХ – на початку ХХ століття

УДК 373.091

АКМЕОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ КОМПЕТЕНІЗАЦІЇ ОСВІТИ

Борис НАБОКА (Кіровоград)

Постановка проблеми. Компетентнісний підхід становить ключову інноваційну ідеєю сучасної освіти. Для конструювання мети і змісту освіти, стандартів, програм і підручників – визначальним є розуміння компетентності як спроби специфічного укрупнення та конфігурації планованих результатів навчального процесу.

Для вирішення специфіки компетентізації освіти, компетентнісних підручників і програм визначено, що інтегративну сутність результатів освіти на будь-якому рівні відображає не лише поняття "компетентність", а й інші поняття, а саме: "грамотність", "майстерність", "професіоналізм", "культурний капітал", "мова", "технологія", "стратегія" тощо.

Проблема компетентізації освіти експлікується на оволодіння її суб'єктами знаннями, технологіями і культурами різних сфер діяльності. Сприйняття компетентнісного підходу відрізняється від відомого підходу формування знань, умінь і навичок (ЗУН), оскільки останні не